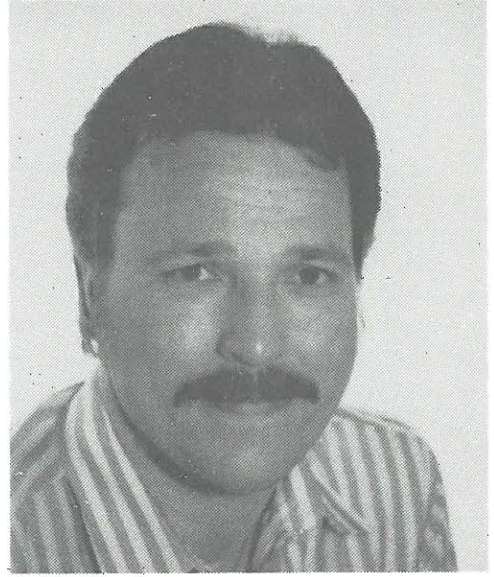

Muutto lapsen ongelmatilan- teena

Jouni Korkiasaari on toiminut tutkijana Siirtolaisuusinstituutissa vuodesta 1980 alkaen. Oheinen artikkeli liittyy hänen keväällä valmistuneeseen tutkimukseensa Paluoppilaiden sopeutuminen, joka on ilmestynyt Siirtolaisuusinstituutin suomenkielisessä sarjassa no 13.

Runsa maantieteellinen liikkuvuus kuuluu nykyisin olennaisena osana kehittyneiden läntisten teollisuusmaiden elämäntapaan. Esimerkiksi Yhdysvalloissa, jossa liikkuvuus on kaikkein suurinta, vaihtaa noin 20% väestöstä vuosittain asuinpaikkaa (Schaller 1972a). Ruotsissa vastaava luku on viime vuosina ollut 13-14 % (yli miljoona henkeä) ja Suomessa 12-13 % (yli 600 000 henkilöä). Useimmat muutot ovat kuitenkin luonteeltaan vain paikallisia, asuinkunnan sisällä tapahtuvia asunnonvaihtoja. Niinpä esimerkiksi Suomessa on viime vuosina noin kaksikolmasosa kaikista muutoista ollut kuntien sisäisiä ja vajaa kolmasosa kuntien välisiä. Suomen ja muiden maiden välisten muuttojen osuus on ollut 2-3 %. (SVT VI A 1978-82; SOS:Be 1981-82.)

Huomattava osa muuttajista on lapsia. Suomessa on viime vuosina (1978-82) muuttanut keskimäärin yli 130 000 alle 15-vuotiasta lasta ja nuorta vuosittain eli noin 22 % kaikista maassamuuttaneista.

Suomesta ulkomaille ja sieltä Suomeen muuttaneissa heitä on ollut yhteensä noin 3 000-4 000 vuodessa. (SVT VI A 1978-82).

Eri tutkimuksista voidaan päätellä, että suurin osa lapsista (60-70 %) on ehtinyt muuttaa vähintään kerran ennen koulunkäyntinsä alkua (Hurme 1978; Schaller 1972a). Tutkimustulosten vertailu on kuitenkin vaikeaa, koska muuttojen määrä on suorassa suhteessa lapsen ikään ja koska tutkitut lapset ovat eri tutkimuksissa olleet yleensä eri-ikäisiä.

Muutto lapsen elämänmuutoksena

Ihminen joutuu elämänsä aikana kokemaan monia tapahtumia ja muutoksia, jotka aiheuttavat hänelle eriasteisia psyykkisiä paineita. Osa niistä liittyy ihmisen jokapäiväisiin toimintoihin, osa taas tiettyihin elämänvaiheisiin kuten koulun aloittamiseen, työelämään siirtymiseen ja eläkkeelle jäämiseen. Lisäksi on monia erityisiä elämän-

tapahtumia, jotka ovat usein äkillisiä ja odottamattomia. Tällaisia ovat esimerkiksi sairaalaan joutuminen, avioero ja muutto. Muutto on siis eräs erityinen elämäntapahtuma, joka aiheuttaa ihmiselle psyykkistä kuormitusta ja pakottaa hänet mukauttamaan toimintojaan äkillisesti vaihtunutta elinympäristöä vastaavaksi. (Vikman 1982.)

Muutto on merkittävä elämäntapahtuma siksi, että siihen liittyy yleensä hyvin monia samanaikaisia fyysisen ja sosiaalisen ympäristön muutoksia. Lapsen elämyksinä nämä muutokset saattavat tuntua erityisen suurilta ja vaikeilta. Muutossa lapsen vakiintunut, tuttu elämänmeno katkeaa. Seurauksena voi olla muun muassa ystäväistä eroaminen, koulun vaihtuminen ja siirtyminen kieleltään ja kulttuuriltaan täysin vieraaseen ympäristöön. Toisaalta muuton vanhemmille aiheuttamat ongelmat saattavat heijastua lapseen: vanhemmilla ei ehkä sen vuoksi ole riittävästi aikaa hänelle. Muuttoon liittyy usein myös perheen sosiaalisessa asemassa ja perhesuhteissa tapahtuvia muutoksia. (Schaller 1972a ja b; Hurme 1978.)

Eräissä tutkimuksissa on pyritty tuomari-menettelyn avulla arvioimaan erilaisten elämänmuutosten lapsille aiheuttamaa psyykkisen kuormituksen määrää. Arviointiperusteena on ollut elämäntapahtuman lapselta vaatiman uudelleensopeutumisen määrä. Hurmeen tekemässä tutkimuksessa (1981) *asunnon vaihto* paikkakunnan sisällä arvioitiin vakavuudeltaan melko vähäiseksi muutokseksi, joka oli verrattavissa lähinnä päivähoitajan vaihtumiseen tai sisaruksen muuttamiseen pois kotoa. *Asuinpaikkakunnan vaihto* sen sijaan arvioitiin jo huomattavasti vaikeammaksi elämäntapahtumaksi, joka on verrattavissa esimerkiksi sisaruksen syntymään tai koulun vaihtoon. Eri ikäkausina muuton vakavuus kuitenkin vaihtelee suuresti. Niinpä paikkakunnan vaihtoon arvioitiin olevan sitä vakavampaa mitä vanhempi lapsi on, kun taas asunnon vaihtoon merkitys on suurimmillaan 7-10 vuoden iässä, jonka jälkeen sen merkitys vähenee.

Ulkomaille muuton tai sieltä paluun vaikeutta ei Hurmeen tutkimuksessa arvioi-

tu. On kuitenkin selvää, että *vieraaseen maahan muutto* on lapselle huomattavasti vaikeampi elämänmuutos kuin paikkakunnan vaihto maan sisällä. *Paluumuutto ulkomailta* sijoittuu todennäköisesti vaikeusasteeltaan näiden väliin.

Muuton vaikutukset

Kun puhutaan muuton vaikutuksista esimerkiksi lapsiin, ei sillä tietenkään tarkoiteta itse muuttotapahtuman tai paikasta toiseen siirtymisen vaikutusta sinänsä, vaan erilaisten muutosta aiheutuvien *elämänmuutosten vaikutusta*. Puhuttaessa vain muuton vaikutuksista yleensä unohdetaan helposti, että muuttoon liittyvät elämänmuutokset eivät kaikkien kohdalla ole määrältään ja laadultaan samanlaisia eivätkä kaikki koe niitä samalla tavalla, vaikka muutto ja siihen liittyvät elämänmuutokset ulkonaisesti näyttäisivätkin samanlaisilta.

Vikmanin (1982) mukaan on vaikeaa päätellä, mikä merkitys maantieteellisellä liikkuvuudella on lapsen kehitykseen, koska asuinpaikan vaihto kytkeytyy moniin kehitystä sääteleviin tekijöihin. Esimerkiksi perheen taloudellinen asema ja koulutus ovat yhteydessä siihen, miten usein perhe joutuu muuttamaan asunnon tai työpaikan takia ja miten epävakaa perheen elämäntapa on. Vanhempien koulutustaso ja kasvuympäristön epävakaisuus puolestaan vaikuttavat lapsen kognitiiviseen ja sosioemotionaaliseen kehitykseen. Vikman onkin sitä mieltä, että tutkimustulosten nojalla ei voida päätellä, onko muutto olennaisen tärkeä kehitystapahtuma ja riippuvatko sen vaikutukset muuton objektiivisesta vaikeusasteesta ja lasten henkilökohtaisista ominaisuuksista vai onko asuinpaikan vaihto sinänsä lapsen kehityksen kannalta täysin toisarvoinen tekijä.

Muuttoa ja sen jälkeistä tilannetta voidaan tarkastella *stressitilanteena*, joka aiheuttaa muuttajalle psyykkistä kuormitusta. Muuton aiheuttamat elämänmuutokset voidaan tällöin nähdä uhkaärsykkeinä, jotka käynnistävät ihmisen sisäiset puolustusmekani-

nismit tilanteen hallitsemiseksi. Uhan havaittuaan ihminen arvioi sen suuruutta ja ratkaisumahdollisuuksia. Hän ei tietenkään välttämättä koe tilannetta pelkästään uhkaavana, vaan yhtä hyvin hän voi nähdä sen haastavana ja liittää siihen myönteisiä odotuksia. Ihmisen persoonallisista ominaisuuksista ja suhteesta ympäristöön riippuu, millaiseksi hän uhan ja sen ratkaisumahdollisuudet kokee ja miten hän siihen reagoi. Näitä elämänmuutosten ihmisessä käynnistämiä sisäisiä ja ulkoisia prosesseja voidaan nimittää *hallintaprosesseiksi*. (Ks. tarkemmin esim. Lazarus 1966 ja 1974, Vikman 1982.)

Kun stressitilanteen käynnistämät yksilön puolustus- ja mukautumisyritykset epäonnistuvat, syntyy *stressireaktioita*, jotka voidaan määritellä yksilön sopeutumisyrittäviksi yksilön ja ympäristön ristiriitatilanteessa. Stressireaktiot ovat ihmisessä tapahtuvia hyvinvoinnin häiriöitä, jotka voivat ilmetä monella eri tavalla ja tasolla eivätkä ne aina ole samansuuntaisia. Stressitutkimuksissa nämä reaktiot on yleensä jaettu seuraaviin pääalueisiin (Aho 1982):

- 1) fysiologiset reaktiot / psykosomaattiset oireet kuten väsymys, päänsärky, ärtyisyys, kohonnut verenpaine ja vatsakivut.
- 2) psykologisen tason reaktiot kuten viihtymättömyys, tyytymättömyys ja huononmuuden tunne sekä
- 3) käyttäytymistason reaktiot kuten eristäytyminen, poissaolot, aggressiivinen käyttäytyminen ja koulusuoritusten heikkeneminen.

Esitetty jako on hyvin käyttökelpoinen myös muutosta aiheutuvien reaktioiden tarkastelussa, vaikka eri tason reaktioiden pitäminen erillään onkin jossain määrin keinotekoisia. Tutkimusten mukaan stressin vaikutukset ilmenevät ensin psykosomaattisina (fysiologisina) ja subjektiivisina (psykologisina) oireina ja vasta sen jälkeen käyttäytymisen muutoksina (Aho 1982). On ilmeistä, että pitkään jatkuessaan stressin vaikutukset alkavat ilmetä pysyvinä persoonallisuuden ja käyttäytymisen muutoksina.

Muuton aiheuttamista reaktioista olisi ehkä stressireaktioiden sijasta parempi käyt-

tää nimitystä *hallintareaktiot* (Vrt. Vikman 1982, Hurme 1981). Monissa yhteyksissä on kuitenkin riittävää puhua vain muuton seurauksista ja vaikutuksista yleensä.

Muuton vaikutukset voivat ilmetä monella eri tavalla. Lasten ja nuorten muutto koskeissa tutkimuksissa on useimmiten keskitytty tutkimaan seuraavia persoonallisuuden ja käyttäytymisen alueita:

- psyykkiset ja emotionaaliset häiriöt (psykosomaattiset oireet, poikkeava käyttäytyminen, nuorisorikollisuus yms.),
- kognitiiviset suoritukset (esim. koulumenestys),
- identiteetti (esim. minäkäsitys, etninen identiteetti) ja
- kielellinen kehitys (esim. kielellisen kehityksen häiriytyminen, kaksikielisyys).

Muuton vaikutukset voivat olla sekä myönteisiä että kielteisiä. Tutkimuksissa on kuitenkin yleensä kiinnitetty enemmän huomiota viimeainittuihin. Tulokset ovat olleet melko vaihtelevia. Schaller (1974c) toteaa alan tutkimuksia käsittelevässä katsauksessaan, että varhaisimmissa, 1930- ja 1940-luvulla tehdyissä tutkimuksissa havaittiin muuttaneiden lasten yleensä menestyvän esimerkiksi koulussa heikommin kuin paikallaan pysyneiden. Myöhemmin tehdyissä tutkimuksissa tulokset ovat olleet epäjohdonmukaisempia: Joissakin tutkimuksissa muuton vaikutukset on todettu kielteisiksi, joissakin taas ei ole havaittu merkittävää vaikutusta. Eräissä, joskin hyvin harvoissa tutkimuksissa on havaittu myös myönteisiä seuraamuksia. Yhteenvedossaan Schaller toteaa, että "kun on osoitettu joitakin lyhytaikaisia muuton vaikutuksia, ne ovat yleensä negatiivisia. Kun tarkastellaan pitempiaikaisia ja vakavampia muuttamisen seurauksia, tutkimustulokset ovat epäjohdonmukaisia."

Tulosten erilaisuus voi Schallerin (1974c) mukaan johtua muun muassa siitä, että sopeutumisen kriteerit on tutkimuksissa määritelty hyvin eri tavoin. Joissakin tutkimuksissa käyttäytymisongelmiksi on luokiteltu melko vähäisetkin muuttoa seuraavat vaikeudet, toisissa taas on kiinnitetty huomio vakavampiin emotionaalisiin häiriöihin

kuten neurooseihin ja nuorisorikollisuuteen. Jos kriteerinä käytetään vähemmän vakavia ongelmia, tulokset yleensä osoittavat muuttolla olevan kielteisiä vaikutuksia. Onkin varsin luonnollista, että useimmat lapset kokevat muuton jälkeen ainakin lyhytaikaista epävarmuutta ja ahdistusta.

Tulosten erilaisuuteen voivat olla osasyynä tutkimusasetelmissa ilmenevät puutteet. Varsinkin ex post facto -tyyppisissä tutkimuksissa, jollaisia useimmat tutkimukset ovat olleet, on vaikeaa päätellä, ovatko juuri muuttoon liittyvät tekijät aiheuttaneet havaittuja ongelmia. Tällaisissa tutkimuksissa on hyvin vaikeaa ottaa huomioon monien muuttoa edeltäneiden tekijöiden vaikutus. (Schaller 1972a.) Tähän viittaa myös Vikmanin (1982) toteamalla, että useimpien tutkimustulosten tulkinta on vaikeaa, koska on vertailtu ryhmiä, jotka todennäköisesti eroavat toisistaan muidenkin ominaisuuksien kuin muuttamisen suhteen. Tulosten ristiriitaisuus voi hänen mukaansa aiheutua mm. siitä, että muuttaminen ja erityisesti muuttojen määrä on yhteydessä perheen sosioekonomiseen asemaan.

Vikmanin (1982) mukaan asuinpaikan vaihdon aiheuttamien ympäristömuutosten voidaan olettaa tuottavan lähes kaikille lapsille *lyhytaikaisia* mukautumisongelmia, jotka ilmenevät kielteisinä elämyksinä, fysiologisina reaktioina ja havaittavina motorisen käyttäytymisen muutoksina. *Pitkäaikaiset* seuraukset sen sijaan saattavat jakautua normaalisti myönteisyys-kielteisyys -ulottuvuudella siten, että suurimmalle osalle lapsista aiheutuu muutosta vain hyvin vähäisiä ongelmia, kun taas suuria positiivisia tai negatiivisia vaikutuksia ilmenee vain harvojen kohdalla. (Ks. myös Schaller 1974b.)

Eräiden tutkijoiden mukaan (Gersten ym. 1974) muuttoon liittyvien kielteisten ja myönteisten elämänmuutosten *määrä* sinänsä säätelee muuton lyhytaikaista kuormitusta, joka ilmenee lähinnä kielteissävyisinä tunne-elämyksinä ja somaattisina oireina. Muutosten *suunnan* he sen sijaan olettavat säätelevän asuinpaikan vaihdon pitkä-

aikaisvaikutuksia. Tähän vaikuttanee myös muutosten *laatu* ja ajallinen *kesto*.

Muuton vaikutuksia selittävät tekijät

Ihmisten väliset erot elämänmuutosten hallintareaktioissa eli sopeutumisessa voivat olla huomattavan suuria. Osa niistä selittyy tietenkin sillä, että ihmisten kokemat *tosiasialliset muutokset* eli muuton objektiiviset piirteet vaihtelevat sekä määrällisesti että laadullisesti. Tämä ei kuitenkaan yksistään riitä selittämään sopeutumisessa ilmeneviä eroja. Eräänlaisena väliintulevana tekijänä on otettava huomioon ihmisten erilaiset edellytykset hallita näitä muutoksia. Näitä edellytyksiä voitaisiin nimittää muuton *hallintaresurssiksi*, jotka voidaan jakaa toisaalta ihmisen henkilökohtaisiin, persoonallisiin ominaisuuksiin ja toisaalta ympäristön ominaisuuksiin. Persoonallisista ominaisuuksista ovat keskeisiä aikaisemmista kokemuksista opitut käyttäytymismallit kuten se, miten lapsi on oppinut kontrolloimaan omaa käyttäytymistään (ks. tarkemmin Hurme 1981, Pulkkinen 1977). Ympäristön osalta on puolestaan keskeistä se sosiaalinen tuki, jota muuttajan perhe ja perheen ulkopuoliset ihmiset pystyvät hänelle antamaan.

Ympäristön ominaisuudet voidaan jakaa ns. prosessi- ja rakenneominaisuuksiin (ks. Keeves 1972). Prosessiominaisuuksia ovat esimerkiksi perheenjäsenten väliset suhteet, vanhempien kasvatuskäyttäytyminen ja kodin kasvatusilmapiiri. Rakenneominaisuuksia ovat muun muassa vanhempien koulutus, sosiaalinen asema ja ikä sekä perheen koko ja rakenne. Hallintaresurssien kannalta on prosessiominaisuuksia pidettävä ensisijaisina. Niiden mittaaminen on kuitenkin empiirisissä tutkimuksissa vaikeaa. Siksi onkin usein tutkittu vain rakenneominaisuuksia, jotka ovat luonteeltaan välillisiä ja helpommin mitattavia kuin prosessiominaisuudet.

Muuton hallintaa kuvaava malli

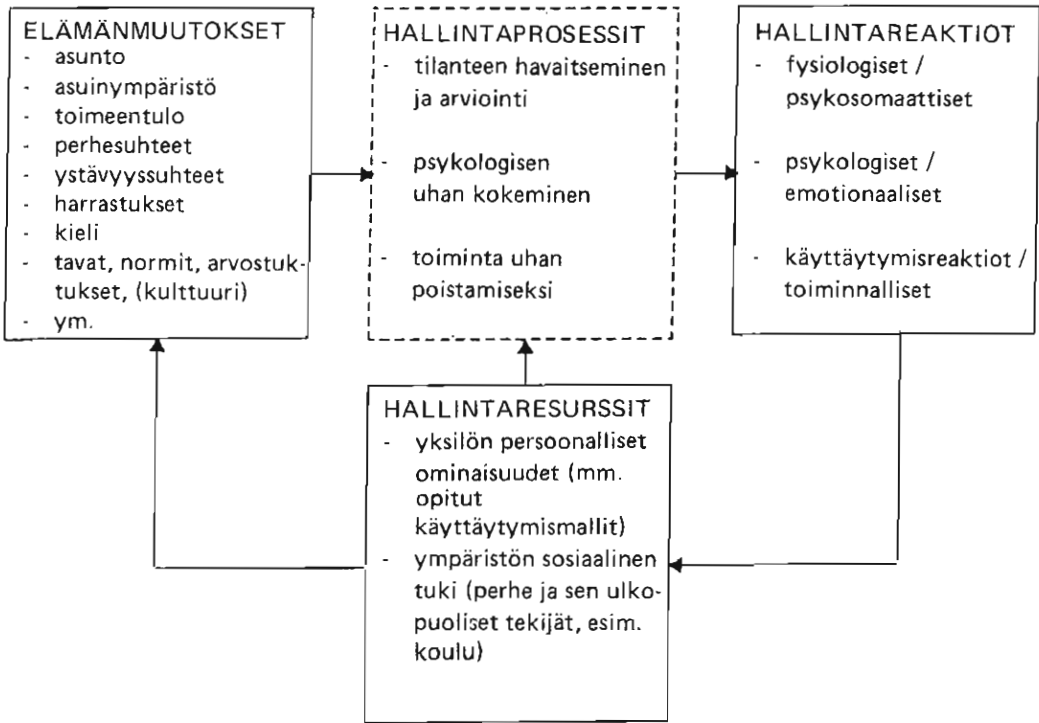
Edellä on tarkasteltu muuton ihmiselle

aiheuttamia elämänmuutoksia ja niiden mahdollisia vaikutuksia hänen käyttäytymiseensä sekä niitä yksilön ja ympäristön ominaisuuksia, jotka ehkäisevät tai edesauttavat näiden vaikutusten ilmenemistä. Tarkastele voidaan tiivistää allaolevan mallin avulla (Korkiasaari 1986).

Muutto voidaan siis nähdä elämäntapa-

tumana, joka aiheuttaa muuttajalle useita samanaikaisia elämänmuutoksia. Niihin sopeutuminen riippuu, paitsi näiden muutosten määrästä ja laadusta, myös muuttajan itsensä ominaisuuksista ja valmiuksista sekä siitä tuesta, jota ympäristö pystyy hänelle uudessa tilanteessa antamaan.

Elämäntapahtuma: Muutto

Lähteet

Aho, S. 1982: Oppilaiden koulussa kokema stressi sekä sen yhteydet työrauhahäiriöihin ja oppituloksiin. Turun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta, tutkimuksia A: 90.

Gersten, J.C., Langer, T.S., Eisenberg, J.G. & Orzek, L. 1974: Child Behavior and Life Events: Undesirable Change or Change per se? In Dohrenwend, B.S. & Dohrenwend, B.P. (ed.): Stressful Life Events: Their Nature and Effects. Wiley, New York. Pages 159-170.

Hurme, H. 1978: Muuttaminen perheen ongelma-

na. Jyväskylän yliopisto, psykologian laitoksen julkaisuja n:o 209.

Hurme, H. 1981: Life Changes During the Childhood. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 11. University of Jyväskylä, Department of Psychology.

Keeves, J.P. 1972: Educational Environment and Student Achievement. Stockholm Studies in Educational Psychology, Stockholm.

Korkiasaari, J. 1986: Paluuoppilaiden sopeutuminen. Siirtolaisuusinstituutti, siirtolaisuustutkimuksia A: 13, Turku.

Lazarus, R.S. 1966: Psychological Stress and the

- Coping Process. McGraw-Hill, New York.
- Lazarus, R.S. 1974: Cognitive and Coping Processes in Emotion. In Weiner, B. (ed.): Cognitive Views of Human Motivation. Academic Press, New York. Pages 21-32.
- Pulkkinen, L. 1977: Kotikasvatuksen psykologia. Gummerus, Jyväskylä.
- Schaller, J. 1972a: Residential Change and Various Factors of School Adjustment: A Review of Research. University of Göteborg, Psychological Reports nr 21, vol. 2.
- Schaller, J. 1972b: Residential Change and Emotional Maladjustment in Childhood and Adolescence: a Review of Research. University of Göteborg, Psychological Reports nr 23, vol. 2.
- Schaller, J. 1974a: Residential Change and Academic Performance. University of Göteborg, Psychological Reports nr 6, vol. 4.
- Schaller J. 1974b: Experienced and expected Problems Reported by Children after a Family Move. University of Göteborg, Psychological Reports nr 16, vol. 4.
- Schaller, J. 1974c: Geographic Mobility and Children's perception of their School Situation. University of Göteborg, Psychological Reports nr 21, vol. 4.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) VI A: 143-149, 1978-83. Väestönmuutokset osa I. Koko maa. Tilastokeskus, Helsinki.
- Sveriges officiella statistik (SOS). Befolkningsförändringar (Be) 1981-82. Del. 3. Statistiska centralbyrån (SCB), Stockholm.
- Vikman, J-P. 1982: Perheen muutto lapsen ongelmatilanteena. Acta Universitatis Tampereensis A 143. Tampereen yliopisto.
-